

Ще однією помітною постаттю в аналізованому дослідницькому полі є тернопільська дослідниця Соломія Дарморіз (Кулик). Її дисертаційна робота «Діяльність “Дирекції мит у Львові” (1922–1927 рр.)» (2025) здійснила вагомий внесок у вивчення митної справи міжвоєнної Польщі, адже вона висвітлила правові та адміністративні аспекти функціонування митних органів на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої (1918–1939). Дисертантка доводить, що митні органи були інтегровані у загальну систему польського управління, підпорядковану Міністерству фінансів: вона аналізує правові акти та інструкції, які регулювали діяльність митниць у міжвоєнний період. У її роботі митна справа розглядається не лише як економічний інструмент, а й як засіб політичного контролю над українським населенням. Соломія Дарморіз підкреслює, що митні органи виконували функцію обмеження економічних контактів українців із сусідніми державами (СРСР, Чехословаччиною). Вона звертає увагу і на національний склад митних службовців: українців практично не допускали до роботи в митниці, що забезпечувало лояльність апарату до польської влади. Дослідниця доводить, що митна політика Польщі мала колоніальний характер: вона стримувала розвиток місцевої економіки, ускладнювала торгівлю та посилювала залежність регіону від польського ринку.

Таким чином, здійснений нами аналітичний зріз наукового доробку ілюструє, що у сучасній українській історіографії тематика митної справи Польської Республіки 1919–1939 рр. поступово починає набирати популярності у наукових колах. Наявний стан вивчення цієї теми не дає вже нам підстав кваліфікувати її як не вивчену. Проте, з іншого боку, можемо констатувати що і по сьогодні окреслена тема вивчена радше фрагментарно – відчутним є брак цілісних синтетично-узагальнюючих студій, у яких би окреслена тема вивчалася всесторонньо. Чимало аспектів теми і по сьогодні залишаються поза увагою науковців. Звідси можемо констатувати, що тема митної справи міжвоєнної Польщі ще тривалий час вважатиметься перспективною для подальших досліджень.

Іван Зуляк, Анна Патра (Тернопіль)

ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВІТОВОГО ВІДДІЛУ САМОВРЯДУВАННЯ В ТЕРНОПОЛІ (КВІТЕНЬ 1929 Р.)

Засідання повітового відділу, що відбулося 30 квітня 1929 р. під головуванням віце-старости, було показовим прикладом комплексного розгляду питань місцевого управління в системі повітової адміністрації Другої Речі Посполитої. Матеріали засідання засвідчують багатоплановість повсякденної діяльності органів влади, поєднання економічних, земельних, фінансових і соціально-гуманітарних компетенцій, а також тісний зв'язок між господарськими ініціативами на рівні гмін і контролем з боку державної адміністрації. Основну частину порядку денного становили питання, пов'язані з розпорядженням майном і регулюванням земельних відносин. Це свідчило про актуальність проблеми управління комунальними ресурсами, що перебувала під контролем повітової адміністрації. Зокрема, у Великій Луці ухвалено продаж приміщення канцелярії для фінансування будівництва нового адміністративного корпусу. Такі рішення демонстрували прагнення до модернізації інфраструктури місцевого самоврядування. Аналогічного характеру мали ухвали про продаж лісових і земельних ділянок в Острові, Козівці та Великому Глибочку. У кожному випадку продаж майна

скеровували на оптимізацію комунальних фінансів або розвиток громадської інфраструктури.

Характерною тенденцією було прагнення до врегулювання правового статусу спірних або занедбаних гмінних площ. Так, у Козівці розглядали випадки привласнення земель приватними особами, що свідчило про слабкість контролю на місцях, але водночас і про послідовність адміністрації у відновленні законного стану власності. Аналогічно в окремих населених пунктах розв'язували питання кадастрового статусу струмка, який проходив через приватні землі, але був записаний за гміною.

Важливим аспектом стала також фінансова політика гмін. Повітовий відділ схвалив продаж земель у Великому Глибочку для погашення боргу перед ощадною касою Тернополя, що демонструвало практику використання майнових ресурсів як інструменту фінансової стабілізації. Загалом ухвали щодо майнових операцій свідчили про активне залучення повітових органів до нагляду за економічною діяльністю місцевих рад. Систематичне погодження купівлі-продажу чи обміну ґрунтів у різних гмінах свідчили про бюрократизовану, але водночас контрольовану систему розпорядження громадським майном. Деякі рішення мали тривалий характер, що вказувало на безперервність адміністративних практик, успадкованих від австро-угорського періоду.

Засідання 30 квітня 1929 р. охоплювало також блок соціально-фінансових рішень, скерованих на забезпечення місцевих потреб. Значну частину обговорень складала прохання про списання або зменшення дорожніх зборів, що надходили від приватних осіб, церковних і благодійних установ. Серед заявників були представники церковних громад, зокрема, єврейського шпиталю в Тернополі та приватних землевласників. Такі звернення відображали як матеріальні труднощі дрібних господарств і соціальних інституцій, так і гнучкість адміністративного механізму, здатного розглядати індивідуальні фінансові прохання.

Важливою частиною господарського управління залишалася дорожня справа. Повітовий відділ затвердив покриття дефіциту дорожнього фонду гмін за рахунок поточних прибутків і водночас продовжив контроль за використанням коштів, скерованих на розвиток інфраструктури. Ці рішення також охоплювали погодження будівельних ініціатив щодо надання дозволу на спорудження греблі в Скоморохах, перевірку стану будинку гмінної канцелярії в Суховерхах, вирішення спорів щодо будівництва млина в гміні тощо. З останнього випадку видно, що адміністрація виконувала арбітражну функцію, вирішуючи конфлікти між приватними інтересами та громадськими правами на забудову.

Окремим рішенням затверджено угоду з місцевими підприємцями про постачання матеріалів для будівництва мостів. Зазначена ухвала демонструвала централізований характер господарського контролю – навіть дрібні місцеві контракти підлягали погодженню на повітовому рівні.

Не менш показовою була увага до соціального захисту. Так, повітовий відділ ухвалив надати матеріальну допомогу окремим службовцям, розглядав звернення дворової челяді з Тернополя та вирішив питання про надання пожег і допомог малозабезпеченим групам населення.

Значний масив ухвал стосувався кадрової політики. Повітовий відділ виконував функції призначення, затвердження та ротації службових осіб різного рівня – від ветеринарів і акушерок – до вчителів і технічного персоналу. Зокрема, у сфері освіти делегатом до Шкільної ради в Тернополі призначили вчителя з Плотичі, що свідчило про інституційну підзвітність

освітніх структур перед повітовою владою. У галузі ветеринарного нагляду затвердили нових оглядачів худоби – Миколу Паська, Зигмунта Мосінського, Якова Скуру та ветеринарку Марію Засєчну для Великої Березовиці.

Показовим було те, що окремі звернення щодо заміни посадових осіб або призначення стипендій Єлизаветі Томашевській для здобуття сільськогосподарської освіти розглядалися безпосередньо на повітовому рівні. Це підкреслювало персоніфікований характер кадрової політики в місцевому самоврядуванні. До кадрових питань також належали заяви про пенсії, та інші соціально-службові питання.

Ухвали повітового відділу самоврядування в Тернополі свідчили про типову для міжвоєнного періоду модель управління, у якій локальні господарські питання тісно перепліталися з адміністративно-правовими процедурами. Кожне рішення мало бути затверджене, зареєстроване та занесене до протоколу, що забезпечувало прозорість і формальну підзвітність.

Аналіз протоколу засідання повітового відділу дозволяє реконструювати характер місцевого управління в Тернопільському повіті міжвоєнного періоду. Його діяльність охоплювала практично усі сфери громадського життя – від земельного господарства й фінансів – до освіти, охорони здоров'я, ветеринарії та інфраструктури. Повітовий відділ діяв у межах типових для польської адміністрації кінця 1920-х рр. принципів: централізації рішень, документальної точності та поступового реформування механізмів управління. Водночас у змісті ухвал простежувалася турбота про господарську раціональність, соціальну підтримку та контроль за ефективністю місцевих служб. Засідання 30 квітня 1929 р. відображало типовий зріз діяльності повітової адміністрації – від конкретних господарських операцій – до широкого спектру соціально-економічних і кадрових рішень, що формували повсякденне життя територіальних громад Тернопільського повіту в умовах міжвоєнної Польщі.

Ростислав Щур (Тернопіль)

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА**

**ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Фонди Державного архіву Тернопільської області містять значну кількість цінних письмових першоджерел, необхідних для ґрунтовного дослідження суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в Галичині міжвоєнної доби. Їх аналіз варта розпочати з фонду «Тернопільське воеводське управління» (Ф. 231) який містить масиви адміністративних справ різноманітної тематики, що охоплюють більшість сфер тогочасного суспільного життя. В першу чергу варта згадати підбірки актових документів: циркуляри, розпорядження, постанови Міністерства внутрішніх справ, воеводського управління, звіти староств. Для дослідження соціальних процесів та соціальної політики (в широкому розумінні) цінним є справи, які містять листування з повітовими староствами про будівництво шкіл, гімназій, будинків, мостів. Важливими для аналізу соціальної структури суспільства є списки державних робітників, власників нерухомості м. Тернополя, особові справи лікарів, духовенства різних віросповідань, польських осадників.

Важливим джерелом інформації про хід проведення земельної реформи на терені воеводства є відомості про парцеляцію землі в повітах, плани поділу